

үшін күрделі салық жүйесін қолданады, олар 40-тан 50-ге дейін түрлі түрлерді қамтиды. Бұл жиын салық салу көздері мен объектілерінің айырмашылығымен түсіндіріледі.

Қазақстанның салық саясатын сипаттай отырып, ол «мүмкін болатын нәрсенің бәрін алу» принципін біріктіреді деп айтуға болады, бірақ бұл ретте салықтардың өсуі мемлекеттік табыстың өсуімен сүйемелденбейді. Ставкалардың шекті шекарасы анықталған және әрбір нақты жағдайда көптеген факторларға байланысты. Салық салудың жоғары деңгейі кезінде азаматтарға едәуір әлеуметтік қорғау қамтамасыз етілді. Қазақстанда салық түсімдерінің серпініне макроэкономикалық факторлар да, макроэкономикалық факторлар да (инфляцияның жоғары деңгейінің төмендеуі, кәсіпорындардың өзара қарызының дағдарысы, кәсіпорындардың бюджет берешегінің өсуі) теріс әсер етеді [3]. Салық базасы, әртүрлі салықтар үшін тиімді салық ставкасы мен инфляция арасындағы өзара байланыс тетіктеріндегі айырмашылықтар жекелеген салықтардың инфляциялық процестерге сезімталдығының біркелкі дәрежесіне алып келеді, алайда инфляцияның салықтардың нақты түсімдеріне әсерін нақты анықтау өте қиын.

Қазақстандық экономиканың ашықтығының салыстырмалы түрде төмен дәрежесі сыртқы экономикалық қызмет сияқты фактордың салықтық түсімдеріне әсерін қарау қажеттігіне алып келеді. Экспорт пен импорттың шамасы, сыртқы сауда сальдосы және өзге де макроэкономикалық факторлар салықтардың жекелеген түрлерінің (ең көбі – экспорттық және импорттық баждарға) түсіміне белгілі бір ықпал етуі мүмкін, алайда мұнда алынатын табыстарға салық салу тәртібінің нормативтік өзгерістерінің аса күшті әсерін де, сыртқы экономикалық саламен неғұрлым тығыз байланысты салықтардың жекелеген түрлеріне макроэкономикалық факторлардың аса қарама-қарсы әсерін де ескеру қажет [4].

Әрбір мемлекетте салық салу принциптері заңмен және тұтастай ұқсас бекітілген. Алайда одақтың Бірыңғай экономикалық кеңістігі шеңберінде салық салудың басым принципі салық салудың бір реттік сипаты болып табылады. Артық салық ауыртпалығын болдырмау үшін, ең алдымен салық салу субъектілерінің мүдделерін ескеру, сол арқылы бизнес үшін инвестициялық тартымдылықты арттыру және капиталды офшорлық аймақтарға шығаруды барынша азайту қажет. Сондай-ақ жүргізілетін кедендік саясатты назарға алу өте маңызды, өйткені бажды өндіріп алу оңтайлы болуы тиіс. ЕАЭО-ның әрбір қатысушысының мүддесінде экономикалық кеңістік шеңберінде жақындастыру мен шоғырландыруға бағытталған елдің салық жүйесін құру кезінде сауатты фискалдык саясат жүргізу. Бірыңғай экономикалық кеңістікке интеграциялану кезіндегі елдердің салық саясаты – бұл Бірыңғай экономикалық кеңістікке кіретін әрбір мемлекеттің жеке ерекшеліктері мен ұлттық мүдделерін ескеретін салық жүйесінің тұжырымдамасын әзірлеу бойынша, салық жүйелерін іс жүзінде енгізе отырып және олардың тиімділігін бақылай отырып, салық тетіктерін пайдалану бойынша кеңістікке қатысушы елдердің дәйекті іс-әрекеттері [5].

Әдебиеттер

1. Аронов А.В. Налоговая политика и налоговое администрирование: учебное пособие / А.В. Аронов, В.А. Кашин. – М.: Магистр: Инфра-М, 2013. – 544 с.
2. Винокуров Е., Либман А. Две евразийские интеграции // Вопросы экономики. – 2013. – № 2.
3. Егоров С.А. Международное право: учебник / С.А. Егоров. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Статут, 2014.
4. Ермекбаева.Б.Ж., Салықтар және салық салу: Оқулық. – Алматы: «Қазақ университеті», 2003. – 5 б.
5. С.М. Найманбаев Салықтық құқық. - Алматы: Жеті жарғы, 2005. - 400 б.

Мырзагерей Р.Н., 1 курс магистранты (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарМУ)
Ғылыми жетекшісі - э.ғ.к., профессор Л.С. Көмекбаева

ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚ МҮШЕ МЕМЛЕКЕТТЕРДІҢ САЛЫҚ ЖҮЙЕЛЕРІ

Салық заңнамасы-құқық саласы, оның нормалары үнемі жетілдіріліп отырады. Еуразиялық экономикалық комиссия осы саладағы ЕАЭО-қа мүше мемлекеттердің (Армения Республикасы, Беларусь Республикасы, Қазақстан Республикасы, Қырғыз Республикасы және Ресей Федерациясы) заңнамаларының өзгерістеріне мониторинг жүргізіп отырады. ЕАЭЖ жанынан құрылған салық саясаты және әкімшілендіру бойынша Консультативтік комитеттің алаңында өзекті мәселелерді қарау ұйымдастырылады.

ЕАЭО туралы шарт жанама салық салудың: жанама салықтар саласындағы ұлттық режим, жекелеген, аса сезімтал тауарларға акциз ставкаларын үйлестіру, жанама салықтарды әкімшілендіруді жетілдіру, межелі ел принципі бойынша тауарлар саудасына ҚҚС салу, сондай-ақ жұмыстар мен қызметтерді іске асыру орны бойынша негізгі принциптерін белгіледі.

Егер ЕАЭО-та салықтық үйлестіру туралы айтатын болсақ, жанама салық салуды жүзеге асыру тәсілдерін біріздендіру мәселелерінде айтарлықтай ілгерілеуді атап өткен жөн. Елдерде ҚҚС-ның әртүрлі ставкалары, ең алдымен, экономикалық жүйелердің айырмашылықтарымен шикізат және өнеркәсіптік құрамдас бөліктердің арақатынасымен, сондай-ақ жүзеге асырылатын экономикалық реформалармен түсіндіріледі. Бұл ретте ЕАЭО -қа мүше мемлекеттердің салық егемендігінің бар-жоғын атап өту өте маңызды.

Бірыңғай кедендік аумақ және шекарада кедендік бақылаудың болмауы жағдайында қосылған күн салығын (ҚҚС) және акциздерді әкімшілендіру мәселелері ерекше рәсімдерді талап етеді. Сондықтан бүгін күн тәртібінде салық органдары арасында ҚҚС және акциздерді төлеуге қатысты ақпарат алмасу мәселесі аса өткір тұр. Осылайша, ақпарат алмасуды жеделдету, ең алдымен экспорттаушыға, неғұрлым қысқа мерзімде ҚҚС-ты қайтаруды қамтамасыз ету (акциздерді төлеуден босату) мүмкіндігі болу үшін қажет. Ақпарат алмасу бөлігінде салық органдары жеке ақпараттық жүйелер шеңберінде әрекет етеді.

Осы бөлікте Еуразиялық экономикалық комиссияның маңызды міндеті – тиімді ақпарат алмасуды жолға қою, барлық ағындарды онлайн-режимге жылдам аудару үшін мүмкіндіктер жасау. Салық органдары арасында электронды ақпарат алмасуды жақсартудан басқа, салық органдарының сервистік функцияларын одан әрі дамытуды, белсенді енгізу қажет, мысалы, тауарларды әкелу және жанама салықтарды төлеу туралы өтініштердің мәртебесін онлайн-тексеру.

Барлық көрсетілген іс-әрекеттер кәсіпкерлік қызметті жүргізу шарттарын жақсартуға бағытталған. Қазіргі уақытта жанама салықтарды өндіріп алу жүйесін жетілдіру бойынша, соның ішінде ЕАЭО мемлекеттерінен әкелінетін тауарларға және өз өндірісінің тауарларына салық салудың тең емес шарттарын жою бойынша одан әрі жұмыс жүргізілуде. ЕАЭО аясында электрондық нысанда қызмет көрсету кезінде ҚҚС алу тәртібін әзірлеуде белсенді жұмыс жүргізілуде.

Армения Республикасын, Беларусь Республикасын, Қазақстан Республикасын, Қырғыз Республикасын және Ресей Федерациясын біріктіретін Еуразиялық экономикалық одақ туралы шартқа қол қою арқылы тауарлар, қызметтер, капитал және еңбек нарықтарын біріктіру процесі аяқталғанын білеміз ("4 еркіндік").

Яғни, біздің мемлекетаралық бірлестікті құрумен экономикалық саладағы кең ауқымды интеграция басталды, оның маңызды шарттарының бірі бірыңғай ішкі нарықты құруға және дамытуға ықпал ететін ЕАЭО мүше-мемлекеттердің салық жүйелерін жақындастыру болып табылады.

Осы кезеңде салық саясаты саласындағы негізгі стратегиялық міндеттер мыналар болып табылады: әлемдік нарықтарда бәсекеге қабілеттілікті арттыруға жәрдемдесу; салықтық бейтараптылықты қамтамасыз ету және сәйкессіздіктерге жол бермеу; өзара саудаға ықпал ететін салықтарға қатысты заңнаманы үйлестіруді жүзеге асырудың бағыттарын, сондай-ақ нысандары мен тәртібін айқындау; өзара саудадағы экономикалық қатынастар субъектілерінің қызметіне салықтық бақылауды жетілдіру.

Бағыттарды дәл анықтау үшін қойылған міндеттерді орындау мақсатында Одақтың барлық қатысушыларының ұлттық салық жүйелерінің жай-күйін сипаттау қажет, яғни, жалпы басын біріктіретін және олардың айырмашылықтарын. ЕАЭО-қа мүше мемлекеттердің әрбір салық жүйесін қысқаша қарастырайық.

Армения Республикасының салық жүйесі екі деңгейлі болып табылады, барлық салықтар мен басқа да төлемдер мемлекеттік және муниципалдық бюджеттерге төленеді.

Мемлекеттік салықтарға: пайдаға салынатын салық, табыс салығы, акциз, ҚҚС жатады. Жергілікті: мүлік салығы, жер салығы, қонақ үй салығы, көлік құралының тұрақ орнына салық. Салықтық өзара қарым-қатынастар: • салық заңнамасымен; Үкімет қаулыларымен; • уәкілетті мемлекеттік органның актілерімен реттеледі. Орташа алғанда салықтар мен төлемдер бюджетке түсетін барлық түсімдердің 85%-ын құрайды. Салық түсімдерінің құрылымындағы үлкен үлесті ҚҚС (шамамен 29,0%); пайдаға салынатын салық (24,0%); табыс салығы (17,0%); акциз (15,0%) алады.

Беларусь Республикасының салық жүйесінің екі деңгейлі құрылымы бар: республикалық және жергілікті бюджеттер. Республикалық салықтар: ҚҚС, акциз, пайдаға салынатын салық, шетелдік ұйымдардың кірістеріне салынатын салық, жеке тұлғалардан алынатын табыс салығы, жылжымайтын мүлікке салынатын салық, жер салығы, экологиялық салық, табиғи ресурстарды өндіруге салынатын

салық, шет мемлекеттердің автомобиль көлік құралдарының жүруіне алынатын алым, түрлі алымдар мен баждар. Жергілікті салықтарға: итерді иелену салығы, курорттық жинау, дайындаушылардан алынатын алым жатады. Беларусь Республикасының негізгі нормативтік салық құжаттары Салық кодексі болып табылады.

Салық кодексінде салық жүйесінің негіздері бекітілген. Салықтардың нақты түрлерін есептеу және төлеу тәртібі жекелеген заңдармен реттеледі. "Беларусь Республикасындағы жергілікті басқару және өзін-өзі басқару туралы" Заң жергілікті бюджеттерге салықтар мен алымдарды есептеу тетігін айқындайды. Салық салу объектілері, салық және алымның әрбір түрі бойынша төлеу тәртібі, ставкалар, жеңілдіктер салық заңдарының арнайы актілерімен айқындалады. Салық түсімдері бюджетке түсетін барлық түсімдердің 81-83 пайызын құрайды, негізінен: ҚҚС (30-32%), пайдаға салынатын салық (14-15%), табыс салығы (23-25%), акциз (12-13%) есебінен қалыптасады. Беларусь Республикасындағы маңызды ерекшелігі-кезекті жылға арналған бюджетті бекіту кезінде жалпы мемлекеттік салықтардан жергілікті бюджеттерге аударымдар пайызы белгіленеді.

Қазақстан Республикасының салық жүйесінде салықтар жалпы мемлекеттік және жергілікті салықтар - бюджетке түсетін барлық түсімдердің 70 процентіне дейін болып бөлінеді. Негізгі салықтардың бірі: ҚҚС, акциз, корпоративтік табыс салығы, жер қойнауын пайдаланушылардың салықтары болып табылады. Бюджеттен тыс қорларға барлық төлемдер бірыңғай әлеуметтік салыққа жинақталған. Салық қатынастары Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделеді, "салық және басқа да міндетті төлемдер туралы" Қазақстан Республикасының Кодексімен (салық кодексі), сондай-ақ қабылдануы Салық кодексінде көзделген нормативтік құқықтық актілермен регламенттеледі.

Қырғыз Республикасының салық жүйесі де екі деңгейлі болып табылады және жалпы мемлекеттік және жергілікті салықтардан тұрады. Жалпы мемлекеттік салықтар: ҚҚС, сатудан алынатын салық, табыс салығы, пайдаға салынатын салық, акциз, жер қойнауын пайдаланғаны үшін салық. Жергілікті салықтарға: мүлік салығы, жер салығы жатады. Бюджетке түсетін түсімдердің негізгі бөлігі ҚҚС (40%), акциздер (7-8%), табыс салығы (10%) және сату салығы (9%). Қырғыз Республикасының бюджетінде жанама салықтардың үлесі барлық салық түсімдерінің 55% - дан астамын құрайды.

ЕАЭО-ға мүше басқа елдерден айырмашылығы Ресей Федерациясының Салық жүйесі үш деңгейлі бюджетке ие: федералдық, аймақтық және жергілікті. Федералдық салықтар мен алымдар: ҚҚС, акциздер, ұйымдардың пайдасына салынатын салық, жеке тұлғалардың табыстарына салынатын салық, пайдалы қазбаларды өндіруге салынатын салық, су салығы, мемлекеттік баждар мен алымдардың әртүрлі түрлері.

Аймақтық салықтар: көлік салығы, ұйымдардың мүлкіне салынатын салық, Ойын бизнесіне салынатын салық.

Жергілікті салықтар: жер салығы, сауда алымы, жеке тұлғалардың мүлкіне салынатын салық. Салық жүйесі Ресей Федерациясының Конституциясына негізделеді, ал салық кодексімен және оған сәйкес қабылданған салық және алымдар туралы федералдық заңдар регламенттеледі. Бұдан басқа, Ресей Федерациясы субъектілерінің заңдары жұмыс істейді.

Салық жүйелерінің негізгі сипаттамаларынан көрініп тұрғандай, біздің елдерде салықтың бірдей түрлері іс жүзінде жұмыс істейді. Барлық мемлекеттерде бюджетке түсетін түсімдердің үлкен үлесі кірістер мен жанама салықтарға (ҚҚС, акциздер, ал Қырғыз Республикасында тағы да сату салығы) тиесілі.

Салық салу объектілері, салық базасын әкімшілендіру, олар тұтастай алғанда барлығына бірдей.

Салық саласындағы үйлестірудің нақты алғышарттарын анықтау үшін ЕАЭО мүше-мемлекеттердің салық заңнамаларына, салық жүйесінің жағдайы, салыстыру, ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтау үшін артықшылықтары мен кемшіліктері тұрғысынан олардың өзгеру серпініне талдау жүргізу қажет.

Әдебиеттер

1. Бірлескен ықпалдастық энергиясы ЕАЭО жағдайында ғылыми экономиканың қалыптасуы // Егемен Қазақстан. — 2014. — № 205. — 21 қазан.
2. Павлова Н. В. Сравнительный анализ налоговых систем Евразийского Экономического Союза в контексте интеграционных процессов // Молодой ученый. - 2017. -№13. - С. 345-350.
3. www.eurasiancommission.org,
4. <https://docs.eaeunion.org>